

متن لایحه مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندانها

گردآوری: سید محمدعلی پوربخش

مقدمه توجیهی

با عنایت به ناکارآمدی زندان - به ویژه حبس‌های کوتاه مدت - در زمینه‌ی بازدارندگی و اصلاح و درمان بزه‌کاران به لحاظ طرد و کنار گذاشتن مجرم از اجتماع و آشنا ساختن وی با فرهنگ زندان و با توجه به مشکلات ناشی از افزایش جمعیت کیفری در زندان‌ها از قبیل کمبود امکانات بهداشتی و غذایی، رواج مواد مخدر، شیوع بیماری‌های عفونی و ایدز، خشونت و ارتشاء و در راستای سیاست‌های دوره‌ی توسعه‌ی قضایی مبنی بر حبس‌زدایی و بازاندیشی و بازنگری در سیاست جنایی تقنینی مبنی بر توسل بی‌رویه و افراطی به مجازات حبس و با لحاظ جایگاه حبس در نظام حقوقی اسلام و به منظور رفع مشکلات یادشده و در اجرای بند (۲) اصل ۸۵۱ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران؛ لایحه‌ی زیر جهت طی تشریفات قانونی تقدیم می‌شود:

لایحه «مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان»

فصل اول - مواد عمومی

ماده ۱- مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان که شامل دوره‌ی مراقبت، خدمات عمومی، جزای نقدی روزانه و محرومیت موقت از حقوق اجتماعی می‌باشد، با مشارکت مردم و نهادهای مدنی به شرح مواد این قانون، اعمال می‌گردد.

تبصره - مجازات‌های یادشده، با ملاحظه نوع و خصوصیات جرم ارتكابی، شخصیت و پیشینه کیفری مجرم، دفعات ارتكاب جرم، وضعیت بزه‌دیده، آثار ناشی از ارتكاب جرم و سایر اوضاع و احوال و جهات مخففه تعیین می‌شود.

ماده ۲- در کلیه مجازات‌های مقرر قانونی، توأم بودن مجازات‌ها با حبس، تأثیری در اجرای مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان، مانع از اعمال همزمان سایر مجازات‌های مقرر قانونی نمی‌باشد.

ماده ۳- در جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها تا شش ماه حبس است، تعیین مجازات اجتماعی جایگزین برای حبس الزامی است؛ مگر در موارد زیر که تعیین آن در اختیار دادگاه می‌باشد:

الف - وجود پیشینه محکومیت قطعی بیش از یک فقره به ارتكاب جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها تا شش ماه حبس یا جزای نقدی یا شلاق تعزیری است، به شرط آنکه از پایان اجرای محکومیت اخیر بیش از دو سال نگذشته باشد.

ب - وجود پیشینه محکومیت قطعی به ارتكاب جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه حبس یا حد یا قصاص یا بیش از یک پنجم دیه کامل است، به شرط آنکه از پایان اجرای محکومیت اخیر بیش از سه سال نگذشته باشد.

ماده ۴- در جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه تا دو سال حبس است، دادگاه می‌تواند حکم به مجازات اجتماعی جایگزین برای حبس بدهد، مگر در موارد زیر که تعیین این نوع مجازات‌ها امکان‌پذیر نمی‌باشد:

الف - وجود پیشینه محکومیت قطعی بیش از یک فقره به ارتكاب جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها تا شش ماه حبس یا جزای نقدی یا شلاق تعزیری است، به شرط آنکه از پایان اجرای محکومیت اخیر بیش از دو سال نگذشته باشد؛

ب - وجود پیشینه محکومیت قطعی به ارتكاب جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه حبس یا حد یا قصاص یا بیش از یک پنجم دیه کامل است، به شرط آنکه از پایان اجرای محکومیت اخیر بیش از سه سال نگذشته باشد؛

پ - ارتكاب جرم‌های عمدی متعدد در صورتی که مجازات قانونی یکی از آن‌ها بیش از دو سال حبس باشد.

ماده ۵- چنانچه محکوم‌علیه در مدت اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان، به اتهام جرم جدید بازداشت یا محکوم به حبس شود، باقیمانده مجازات اجتماعی پس از اتمام دوره بازداشت یا حبس اجراء خواهد شد.

ماده ۶- در جرم‌های غیر عمدی، تعیین مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان الزامی است، مگر در مواردی که حداکثر مجازات قانونی جرم بیش از دو سال حبس باشد که در این صورت، تعیین مجازات‌های اجتماعی جایگزین حبس برای دادگاه اختیاری است.

ماده ۷- در جرم‌های عمدی و غیر عمدی که حداقل مجازات قانونی آن‌ها کمتر از نود و یک روز حبس است، دادگاه می‌تواند حکم به حبس کمتر از نود و یک روز بدهد. در این موارد، دادگاه به مجازات اجتماعی جایگزین برای حبس حکم می‌دهد.

ماده ۸- در مواردی که قانونگذار نوع و میزان تعزیر را معین نکرده و نیز در صورتی که مجازات قانونی جرمی تنها شلاق تعزیری است، دادگاه می‌تواند حکم به مجازات اجتماعی جایگزین زندان صادر کند.

ماده ۹- در جرایمی که مجازات قانونی آن‌ها بیش از دو سال حبس می‌باشد، در صورت تخفیف مجازات به کمتر از دو سال، استفاده از مجازات‌های جایگزین حبس امکان‌پذیر نخواهد بود.

ماده ۱۰- دادگاه نمی‌تواند به بیش از یک مجازات اجتماعی جایگزین حبس موضوع این قانون حکم دهد، مگر در مواردی که در این قانون تصریح شده است.

ماده ۱۱- در جرم‌های عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها تا شش ماه حبس و نیز در جرم‌های غیر عمدی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها تا دو سال حبس است و جرایم مذکور واجد جنبه عمومی نیز

می‌باشند، در صورتی که متهم یا محکوم علیه خسارت‌های وارده به بزه‌دیده را جبران کرده یا موجبات گذشت بزه‌دیده - اعم از شخص حقیقی و حقوقی - را فراهم نماید، این امر موجب تخفیف مجازات اجتماعی جایگزین زندان از سوی قاضی صادرکننده حکم خواهد بود.

ماده ۱۲- به منظور اجرای مجازات‌های موضوع این قانون و پیگیری و نظارت بر آن‌ها، حسب نیاز شعبه یا شعباتی از اجرای احکام کیفری تحت عنوان «اجرای احکام مجازات‌های جایگزین زندان» این امر را بر عهده خواهند داشت.

تبصره - قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان می‌تواند حسب مورد پیشنهاد تشدید یا تبدیل یا تخفیف مجازات‌های مزبور را وفق مقررات این قانون، به قاضی صادرکننده رای بدهد.

ماده ۱۳- قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان، به تعداد کافی مددکار اجتماعی و مامور مراقبتی در اختیار خواهد داشت.

فصل دوم - دوره مراقبت

ماده ۱۴- دوره مراقبت دوره‌ای است که طی آن دادگاه فرد را با رعایت شرایط یادشده در ماده (۱) این قانون، حداکثر سه سال به اجرای یک یا چند مورد از دستورات زیر محکوم می‌نماید:

- ۱- اقامت در محل معین؛
- ۲- منع اقامت یا تردد در محل یا محل‌های معین؛
- ۳- حرفه‌آموزی یا گذراندن دوره‌های آموزشی و مهارتی؛
- ۴- ارایه خدمات به بزه‌دیده در جهت رفع یا کاهش آثار زیان‌بار مادی یا معنوی ناشی از جرم یا رضایت بزه‌دیده
- ۵- معرفی نوبه‌ای خود به شخص یا مقام یا مراکز و یا نهادهایی که دادگاه تعیین می‌کند؛
- ۶- خودداری از تظاهر به ارتکاب محرمات و ترک واجبات؛
- ۷- ترک معاشرت با اشخاصی که دادگاه معاشرت با آن‌ها را برای محکوم علیه مضر تشخیص می‌دهد یا منع اشتغال به کارهای معینی که زمینه‌ی ارتکاب جرم را فراهم می‌کند؛
- ۸- التزام به فراگیری آداب معاشرت خانوادگی و اجتماعی و پایبندی به آن؛
- ۹- اقدام به درمان اختلال‌های روانی - رفتاری و جسمانی خود.

تبصره - دادگاه می‌تواند با توجه به ملاحظات شغلی و وضعیت محل سکونت، فرد را از پانزده روز تا حداکثر شش ماه در روزها یا ساعت‌های مشخص به حبس در منزل محکوم کند. مدت حبس مزبور در هر صورت نباید از دو شبانه‌روز یا چهل و هشت ساعت در هفته تجاوز کند.

ماده ۱۵- چنانچه محکوم علیه از اجرای دستورهای تعیین‌شده‌ی دادگاه خودداری نماید، برای بار نخست با تصمیم قاضی اجرای مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان، حداکثر تا شش ماه بر دوره مراقبت او افزوده خواهد شد و در صورت تکرار، بنا به پیشنهاد قاضی مزبور و تصمیم دادگاه صادرکننده حکم اولیه با رعایت تناسب جرم ارتكابی و مجازات مقرر قانونی محکوم خواهد شد. در صورت تبدیل حکم به حبس، مدت حبس مورد اشاره در هر حال از حداکثر مجازات حبس مقرر قانونی برای آن جرم، و نیز از مدت باقی‌مانده دوره مراقبت بیشتر نخواهد بود.

تبصره ۱- در صورتی که امکان اجرای دستور یا دستورهای دادگاه به هر دلیل وجود نداشته باشد، دستورات صادره باید پس از رفع مانع اجرا گردد.

تبصره ۲- در صورتی که رعایت دستورهای تعیین‌شده حاکمی از اصلاح در رفتار محکوم علیه باشد، قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان می‌تواند تنها برای یک بار باقی‌مانده دوره مراقبت را حداکثر تا نصف آن کاهش داده یا صرفاً از برخی دستورهای تعیین‌شده صرف‌نظر کند.

ماده ۱۶- دادگاه ضمن صدور حکم به دوره مراقبت، آثار پیروی نکردن از دستور یا دستورهای دادگاه را به صراحت در دادنامه قید و به محکوم علیه تفهیم می‌کند.

ماده ۱۷- قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان با توجه به نوع جرم ارتكابی، شخصیت محکوم علیه و دستورهایی که دادگاه تعیین کرده، ضمن صدور برگ اجرائیه، چگونگی مراقبت و نظارت مددکار اجتماعی بر محکوم علیه را مشخص خواهد کرد.

تبصره ۱- محکوم علیه باید قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان را از تغییر شغل، محل اقامت و نیز جابه‌جایی خود برای فراهم نمودن امکان مراقبت آگاه نماید.

تبصره ۲- ضوابط مربوط به چگونگی مراقبت و نظارت مددکار اجتماعی بر محکوم علیه تابع دستورالعملی است که

مطابق این قانون و سایر قوانین مربوط بنا به پیشنهاد ریاست قوه قضاییه به تصویب هیات وزیران می‌رسد.

ماده ۱۸- هرگاه محکوم علیه دستورات دادگاه را در ضمن دوره مراقبت رعایت نماید، آثار محکومیت کیفری وی خود به خود زایل و از سجل کیفری وی محو می‌شود؛ مگر در خصوص محکومیتی که مشمول ماده (۱۵) این قانون باشند.

فصل سوم - خدمات عمومی

ماده ۱۹- خدمات عمومی موضوع این قانون، خدمات است که محکوم علیه بدون دریافت دستمزد به حکم دادگاه به نفع جامعه انجام می‌دهد. دادگاه با توجه به نوع جرم، سن، جنس، توانایی جسمانی، روانی و شغل و مهارت وی، به انجام خدمات عمومی حکم می‌دهد.

تبصره ۱- رضایت محکوم علیه به انجام خدمات عمومی و نوع خدمت ضروری است.

تبصره ۲- حکم به انجام خدمات عمومی در مورد اشخاص زیر ۱۵ سال ممنوع می‌باشد.

ماده ۲۰- ساعت‌ها و مدت خدمات عمومی به شرح زیر خواهد بود:

الف - در جرم‌هایی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها تا شش ماه حبس یا شلاق تعزیری است، از ۹۰ تا ۱۸۰ ساعت و در جرم‌هایی که حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه تا دو سال حبس است، از ۱۸۰ تا ۲۷۰ ساعت خواهد بود.

ب - مدت انجام خدمات عمومی حداکثر دو سال است.

تبصره - چگونگی انجام خدمات عمومی نباید به گونه‌ای باشد که مانع کسب و کار محکوم علیه باشد. در هر حال، ساعت‌های خدمات عمومی برای افراد غیرشاغل بیش از هشت ساعت کار روزانه و برای افراد شاغل مجموع ساعت‌های کاری آنان و ساعت‌های خدمات عمومی بیش از دوازده ساعت کار روزانه نخواهد بود.

ماده ۲۱- پس از صدور حکم مبنی بر انجام خدمات عمومی، پرونده محکوم علیه برای قاضی اجرای مجازات‌های جایگزین زندان فرستاده می‌شود تا با رعایت مفاد این قانون و حکم صادره، محل و چگونگی انجام کار را در برگه اجرائیه مشخص کند.

تبصره ۱- محکوم علیه باید قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان را از تغییر شغل، محل اقامت و نیز جابه‌جایی خود برای

یا محرومیت از افتتاح حساب جاری و یا محرومیت از دریافت تسهیلات و اعتبارات بانک‌ها و سایر موسسه‌های مالی تا سه سال؛

۱۰ - محرومیت از حمل سلاح یا استفاده از پروانه شکار و توقیف پروانه و در صورت لزوم ضبط سلاح تا دو سال؛

۱۱ - اخراج اتباع بیگانه از کشور و منع ورود آنان به ایران تا پنج سال؛

۱۲ - منع خروج اتباع ایرانی از کشور تا شش ماه.

تبصره ۱ - دادگاه ضمن صدور حکم دلایل سنخیت و تناسب میان جرم ارتكابی و محرومیت مورد حکم را در دادنامه بیان می‌کند.

تبصره ۲ - دادگاه می‌تواند با توجه به جرم ارتكابی، شخصیت مرتکب و اوضاع و احوالی که جرم در آن واقع شده و برای جلوگیری از ارتكاب دوباره جرم، یکی از محرومیت‌های موضوع این ماده را به سایر مجازات‌های اجتماعی بیفزاید.

ماده ۲۹ - در صورت تخلف محکوم علیه از اجرای حکم محرومیت اجتماعی، برای بار نخست با تصمیم قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان، تا یک دوم حداکثر مدت مقرر برای آن محرومیت بر مدت آن افزوده خواهد شد. در صورت تکرار، چنانچه قاضی مزبور تعیین سایر مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان را مناسب نداند، بنا به پیشنهاد وی و تصمیم دادگاه صادرکننده حکم اولیه با رعایت تناسب جرم ارتكابی و مجازات مقرر قانونی و مدت دوره محرومیت طی شده، به جای محرومیت تعیین شده، حسب مورد به مجازات مقرر قانونی محکوم خواهد شد.

فصل ششم - مواد متفرقه

ماده ۳۰ - مجازات‌های مربوط به جرایم امنیتی و همچنین مجازات‌های مذکور در قانون مجازات‌های جرایم نیروهای مسلح از شمول این قانون مستثنا می‌باشد و مجازات‌های جایگزین زندان حبس و سایر مقررات مربوط به نحوی خواهد بود که در قوانین مربوط ذکر شده است.

ماده ۳۱ - ملاک تجدیدنظر خواهی از حکم محکومیت به مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان، مجازات قانونی آن جرم است.

ماده ۳۲ - احکام قطعی صادره پیش از لازم‌الاجرا شدن این قانون، از شمول آن خارج می‌باشند

حداکثر مجازات قانونی آن‌ها بیش از شش ماه تا دو سال حبس است، از صدور و هشتاد تا سیصد و شصت روز است، که متناسب با مجازات مقرر قانونی تعیین خواهد شد.

ب - حداکثر میزان جزای نقدی روزانه در حکم دادگاه، محکوم علیه باید در پایان هر ماه حداکثر ظرف ده روز آن را بپردازد. هرگاه محکوم علیه، در مهلت مقرر بدون عذر موجه آن را پرداخت نکرد، بنا به پیشنهاد قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان و تصمیم دادگاه صادرکننده حکم اولیه، به ازای روزهای باقی‌مانده حبس می‌شود. دادگاه ضمن صدور حکم این ترتیب را به صراحت ذکر و به محکوم علیه تفهیم می‌نماید.

ماده ۲۷ - در صورتی که پرداخت نکردن جزای نقدی روزانه در مهلت مقرر ناشی از عذر موجهی باشد، قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان مهلت دیگری برای پرداخت می‌دهد یا تبدیل آن را به مجازات اجتماعی جایگزین دیگر به دادگاه صادرکننده حکم پیشنهاد می‌کند.

فصل پنجم - محرومیت از حقوق اجتماعی

ماده ۲۸ - دادگاه می‌تواند با رعایت شرایط یاد شده در ماده (۱) این قانون، محکوم علیه را برای مدت معین به شرح زیر از یکی از حقوق اجتماعی محروم کند:

- ۱ - انفصال از مشاغل دولتی و موسسات و نهادهای عمومی غیردولتی تا شش ماه؛
- ۲ - منع از اشتغال به شغل یا کسب یا حرفه معین مربوط تا یک سال؛
- ۳ - محرومیت از دریافت جواز یا پروانه فعالیت و عناوین مشابه آن تا پنج سال؛
- ۴ - محرومیت از عضویت در هیات موسس و هیات مدیره شرکت‌های تجاری و همچنین از مدیریت عامل آن‌ها تا سه سال؛
- ۵ - محرومیت از معامله با دستگاه‌های دولتی و نهاد و موسسات عمومی غیردولتی یا شرکت در مزایده و مناقصه دولتی تا پنج سال؛
- ۶ - قطع همه یا بخشی از سهمیه‌های دولتی تا یک سال؛
- ۷ - محرومیت از حق انتخاب شدن در انتخابات ریاست جمهوری، مجالس شورای اسلامی و خبرگان و همچنین عضویت در کلیه انجمن‌ها، شوراهای جمعیت‌هایی که اعضای آن به موجب قانون انتخاب می‌شوند تا پنج سال؛
- ۸ - محرومیت از رانندگی تا سه سال؛
- ۹ - مسدود کردن حساب‌های معین

فراهم نمودن امکان مراقبت آگاه نماید.

تبصره ۲ - اجرای خدمات عمومی باید به گونه‌ای باشد که قوانین و مقررات مربوط در خصوص شرایط کار زنان و نوجوانان، محافظت فنی و بهداشت کار و ضوابط کارهای سخت و زیان‌آور رعایت شود.

ماده ۲۲ - قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین زندان می‌تواند بنا به وضع جسمانی و نیاز به خدمات پزشکی یا معذوریت‌های خانوادگی و مانند آن‌ها، انجام خدمات عمومی را به طور موقت و حداکثر تا سه ماه در طول دوره تعلیق کرده یا تبدیل آن را به مجازات اجتماعی جایگزین زندان دیگر به دادگاه صادرکننده حکم پیشنهاد کند.

ماده ۲۳ - هرگاه محکوم علیه بدون عذر موجه از انجام خدمات عمومی یا از شرایط مقرر برای انجام آن کار خودداری کند، برای بار نخست حداکثر تا نود ساعت به ساعت‌های انجام خدمات عمومی وی افزوده خواهد شد و در صورت تکرار، بنا به پیشنهاد قاضی اجرای مجازات‌های اجتماعی جایگزین زندان و تصمیم دادگاه صادرکننده حکم اولیه با رعایت تناسب جرم ارتكابی و مجازات مقرر قانونی و مدت دوره خدمات‌طی شده، به جای خدمات عمومی تعیین شده به مجازات مقرر قانونی محکوم خواهد شد. در صورت تبدیل حکم به حبس، مدت حبس مورد اشاره در هر حال از حداکثر مجازات حبس مقرر قانونی برای آن جرم، و نیز از مدت باقی‌مانده دوره خدمات عمومی بیشتر نخواهد بود.

ماده ۲۴ - انواع خدمات عمومی، فهرست دستگاه‌های اجرایی و نهادها، موسسات عمومی غیردولتی پذیرنده محکومان به انجام خدمات عمومی، چگونگی همکاری آنان با قاضی اجرای مجازات اجتماعی جایگزین، کیفیت خدمات عمومی، چگونگی نظارت بر آن، مطابق آیین‌نامه‌ای است که بنا به پیشنهاد رئیس قوه قضاییه به تصویب هیات وزیران می‌رسد.

فصل چهارم - جزای نقدی روزانه

ماده ۲۵ - دادگاه با توجه به درآمد محکوم و در نظر گرفتن هزینه‌های زندگی وی و نیز شدت جرم ارتكابی، به ترتیب زیر حکم به پرداخت جزای نقدی روزانه صادر می‌کند:

الف - شمار روزهای پرداخت جزای نقدی در جرم‌هایی که مجازات قانونی آن‌ها شلاق تعزیری یا حداکثر شش ماه حبس است، از ده تا صد و هشتاد روز و در جرم‌هایی که